

Instructies: Schrijf uw naam en studentnummer op elk blad. Schrijf leesbaar. Lees voor u begint alle vragen even door. Grafische rekenmachines zijn **niet** toegestaan. Ook mag u geen eigen formuleblad hebben; formules en data worden in de opgaven of aan het einde gegeven.

1. Siderische en synodische dag

- Geef een definitie (in woorden) van de siderische dag en van de synodische dag. Maak een schets waaruit het verschil tussen de twee duidelijk wordt. Welke dag is langer?
- Waarom is bij benadering $\omega_{\text{sid}} = \omega_{\text{sol}} + \omega$? Leid hieruit de relatie tussen P_{sid} en P_{sol} af.
- Bereken bij benadering het verschil tussen P_{sid} en P_{sol} . Klopt je antwoord met de ervaring?
- Beschrijf een andere situatie in ons Zonnestelsel waar je dezelfde ideeën kunt gebruiken (maar *niet* het verschil in synodische en siderische dag op een andere planeet).

2. Interactie van materie en licht

Bij overgang van de aangeslagen toestand n naar de lagere toestand n' van het H-atoom geldt

$$\Delta E = E_n - E_{n'} = \left(\frac{1}{n'^2} - \frac{1}{n^2} \right) 13.6 \text{ eV}$$

- Laat zien dat de verhouding van kleinste tot grootste golflengte in de Balmerreeks 5 / 9 is. Bereken deze kleinste en grootste golflengte ook in nanometers.
- Beschrijf kort de Wetten van Kirchhoff en geef voor elk een astronomische situatie.

De Maxwell-Boltzmann-verdeling is gegeven door $F(u) = b u^2 \exp(-u^2)$; b is een constante.

- Wat is de fysische betekenis van u en $F(u)$? Schets $F(u)$ en bepaal minimum en maximum.
- Welke rol speelt de MB-verdeling in de interpretatie van astronomische spectra?

3. Stervorming

Een homogene moleculaire-waterstofgasbol heeft deeltjesdichtheid $n_0 = 10^{12} \text{ m}^{-3}$ en straal r_0 . Op $t = 0$ begint deze wolk in te storten. De deeltjes vallen vrij en botsen (aanvankelijk) niet.

- Wat is de massadichtheid ρ_0 van de bol op $t = 0$? Vergelijk met die van lucht ($\approx 1 \text{ kg/m}^3$). Om welke factor moet de gasbol samentrekken om de dichtheid van de Zon te bereiken?
- Verifieer met dimensionele analyse dat de vrijevaltijd $t_{\text{ff}} = b (G\rho_0)^{-1/2}$ met b een constante. Wat kun je nu zeggen over de valtijden van wolken met dezelfde ρ_0 maar verschillende r_0 ?
- Beredeneer hetzelfde resultaat als in b) op basis van een van de wetten van Kepler. Vind zo bovendien: $b = (3\pi / 32)^{1/2}$. Geef ook een numerieke schatting van t_{ff} voor $n_0 = 10^{12} \text{ m}^{-3}$.
- Volgens Jeans is de wolk instabiel als $t_{\text{ff}} < r_0 / c_s$ met geluidssnelheid $c_s = (\gamma k_B T / m)^{1/2}$, $\gamma = 7/5$. Leg dit Jeans-criterium uit en bereken de kritische straal als $T = 10 \text{ K}$ en $n_0 = 10^{12} \text{ m}^{-3}$.

Er zijn nog twee opgaven op de keerzijde →

4. Sterstructuur

- Een van de sterstructuurvergelijkingen is $dP/dr = -GM(r)\rho(r)/r^2$. Geef de betekenis van de symbolen in deze vergelijking en leid haar af.
- Leg uit waarom de druk in het centrum van een ster dus in benadering gegeven wordt door $P_c \approx 2GM\rho/R \approx \frac{1}{2}GM^2/R^4$. Wat betekenen de symbolen? Schat dit voor de Zon.
- Component A van de dubbelster Procyon heeft $T = 6530$ K en lichtkracht $L = 7L_\odot$. Voor B is dat: $T = 7740$ K, $L = 0.00055L_\odot$. Wat is de verhouding van de stralen van A en B?
- Afstand en periode van Procyon zijn 3.5 pc en 41 yr. De (gedeprojecteerde) halve lange as $a = 4.3''$. Vind de totale massa. Als $M_A = 1.4M_\odot$, wat is dan M_B ? Wat voor ster kan B zijn?

5. Kosmologie

- Wat wordt bedoeld met de kosmische microgolf-achtergrondstraling (CMB)? En wat is de daarmee geassocieerde temperatuur T ? Schat de typische golflengte van een CMB-foton.
- Wat is de Paradox van Olbers? En wat is het moderne antwoord op deze 'paradox'?
- Wat vertelt de Wet van Hubble ons? En wat wordt bedoeld met de horizonafstand?
- In het zogenaamde Consensusmodel wordt de Friedmann-vergelijking gegeven door

$$\frac{H(t)^2}{H_0^2} = \frac{\Omega_{r,0}}{a(t)^4} + \frac{\Omega_{m,0}}{a(t)^2} + \Omega_\Lambda. \text{ Geef de betekenis van de hier gebruikte symbolen.}$$

Formules

Derde wet van Kepler: $a^3\omega^2 = GM$

De Broglie-relatie: $\lambda = h/p$, Planck-Einstein-relatie: $E = hf$

Wet van Wien: $\lambda_{\max} \approx hc / (5k_B T)$

Afstandsmodulus: $M - m = 5 - 5 \log d$ met d in pc

Absolute bolometrische magnitudo en lichtkracht: $M_{\text{bol}} = 4.74 - 2.5 \log L/L_\odot$

Bolometrische correctie: $BC = m_{\text{bol}} - m_V = M_{\text{bol}} - M_V$

Data

$c = 3.0 \times 10^8$ m/s, $e = 1.6 \times 10^{-19}$ C, $G = 6.7 \times 10^{-11}$ Nm²/kg², $\hbar = 1.1 \times 10^{-34}$ J s

$k_B = 1.4 \times 10^{-23}$ J/K, $\sigma_{\text{SB}} = 5.7 \times 10^{-8}$ W/m²/K⁴

Coulomb-constante $\frac{1}{4\pi\epsilon_0} = 9 \times 10^9$ Nm²/C²

Afmeting van een atoom $\approx 10^{-10}$ m, afmeting van een atoomkern $\approx 10^{-15}$ m

$m_e = 9.1095 \times 10^{-31}$ kg, $m_p = 1.6726 \times 10^{-27}$ kg, $m_\alpha = 6.6447 \times 10^{-27}$ kg

$M_\odot = 2.0 \times 10^{30}$ kg, $R_\odot = 7.0 \times 10^5$ km, $T_\odot = 5780$ K (opp.) en 1.5×10^7 K (centrum)

$M_\oplus = 6.0 \times 10^{24}$ kg, $R_\oplus = 6.4 \times 10^3$ km, siderische dag = $23^h 56^m$

1 AU = 1.5×10^8 km, 1 ly = 9.5×10^{12} km, 1 pc = 3.1×10^{13} km

Hubble-constante $H_0 = 67 \pm 1$ km/s/Mpc